

gebeurt aan de hand van huidige trends of juist niet, toekomst is niet te voorspellen. Het meest wenselijke scenario lijkt dan ook het bouwen aan diversiteit en ontwerpkwaliteit van het aanbod. Retro is dan niet meer dan een manier om een levensstijl uit te dragen en valt binnen het totaalpakket van het uiteenlopende aanbod. Het eerder genoemde gevaar van de populariteit van de retro in de huidige tijd - de afbrokkeling van het 'bijzondere karakter' door het groeiende aanbod van retrowijken - kan ervoor zorgen dat de retrostijl uit de rol groeit die ze idealiter zou moeten vervullen. Indien retro een dominant paradigma wordt voor nieuwbouw verdwijnt de uniciteit, waardoor de nadruk enkel op het historiserende aspect komt te liggen. Of de consument dan nog steeds 'genoegen neemt met een façade' is de vraag. Wel is zeker dat de retrotrend een belichaming is van de eigen tijd; een tijd waarin weemoed de boventoon voert en de democratische marktwerking heilig is.

Casper Stelling is student Planologie en redacteur van AGORA.

Literatuurselectie

- Taverne, E. (1978) In 't land van belofte: in de nieuwe stad - Ideaal en werkelijkheid van de stadsuitleg. Maarssen, Schwartz.
- Vlaamse Gemeenschap (1999) Neostijlen in de 19e eeuw. Zorg geboden? Leuven, Universitaire Pers Leuven.
- SFB Vastgoed (1997) Verlangen naar romantische architectuur. In: Architectura en Natura, Amsterdam, 1997.
- Klamer, A. (2003) Wie betaalt de retro? In: S&RO 03/2003 getiteld 'weemoed', pp 31-34.
- Wagenaar, C. (2003) Vlucht uit de werkelijkheid? In: S&RO 03/2003 getiteld 'weemoed', pp 22-27.
- Krier, R. (2003) Town Spaces. Contemporary Interpretations in Traditional Urbanism. Berlijn, Birkhäuser Publishers.

Baby Bronks

Ruimte en identiteit in een Parijse banlieue

De nieuwe stad van Sarcelles paste in de toekomst van gisteren. Gebouwd op de onrustige polsslagen van het naoorlogse Frankrijk (snel, veel, goedkoop) moest ze de Nieuwe Tijd verbeelden. In dertig jaar tijd groeide de stad echter uit tot een 'no go area' in de Parijse metropool. Jongeren eigenen zich delen van het publieke domein toe door middel van een subversieve, aan de hiphop gelieerde tekentaal. Naast de 'harde stad' van de ontworpen ruimte bestaat immers een door mensen geleefde en beleefde ruimte. In deze 'zachte stad' vervormen mensen de kaders en patronen van een architect tot een cultureel domein.

LEEKE REINDERS

Sarcelles, gelegen op vijftien kilometer ten noorden van Parijs, is gebouwd voor de nieuwe tijd van na de oorlog en zal radicaal met de geschiedenis breken. De gebouwen zijn er opgetrokken in moderne materialen als staal en beton, gestandaardiseerde productiemethoden zorgen voor een snelle en goedkope oplevering en het rationele ontwerp van de stadswijken moet de inwoners tot een gemeenschap kneden. De stad biedt op anderhalve vierkante kilometer onderdak aan ongeveer veertigduizend mensen. Enkele jaren na oplevering van de eerste woningen echter begint het concept te eroderen. Sarcelles ontwikkelt zich volgens een, achteraf en vanuit beleidstechnisch perspectief beschouwd, verkeerd scenario. De jonge gezinnen met kinderen, die er in eerste instantie zijn gehuisvest, trekken weg en in de loop der jaren concentreren zich in de stad veel sociale problemen. Onveiligheid, criminaliteit, drugsgebruik, prostitutie, culturele marginalisering, armoede, economische instabiliteit, werkloosheid, xenofobische en raciale confrontaties; beleidsnota's en rapporten tonen Sarcelles als 'quartier difficile' of 'terrain sensitive', een exemplaar van de nieuwe armoede, zoals die in naoorlogse Europese complexen zou rondzolen.

Het verval van Sarcelles wordt grotendeels op het conto geschreven van een weerbarstige groep bewoners. Het gaat om de zogenaamde tweede generatie jongeren, die in tegenstelling tot hun ouders in de stad zijn geboren en/of opgegroeid. Jongeren vormen namelijk een dominante groepering in de 'cité'. Als grootste leeftijds-

Voor Kant van het satirisch journaal 'Le Canard Enchaîné' van februari 1966.

LE "CANARD" A SARCELLES

9 FEVRIER 1966 Le numéro : 70 centimes 51e ANNÉE — N 2364

Le Canard enchaîné

Journal satirique paraissant le mercredi

...a droit de Cité!

La Sarcellite

Nous à Sarcelles, nous sommes... (Text continues with satirical commentary on the town's development and social issues.)

MALAISES DES GRANDS ENSEMBLES

Text discussing the problems of large housing estates.

HALL DES EXPOSITIONS

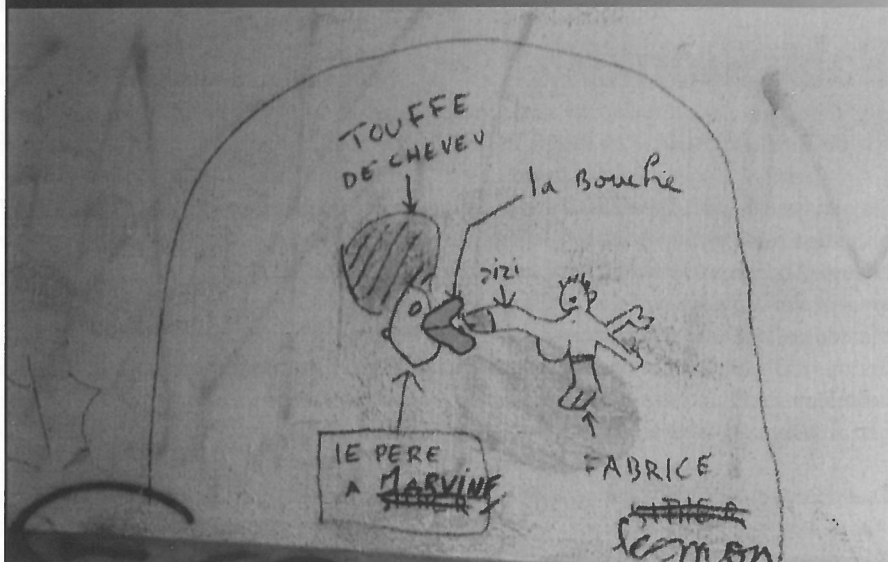
Text about the exhibition hall project.

Petit lexique sarcellois

FIN d'inter que des... (A satirical glossary of local terms and phrases.)

CHAUFFERIE : Point... (Definitions of various local terms.)

Latrinalia in een publieke ruimte. Een steegje als vrijsplaats. (Foto Leeke Reinders)

categorie maken zij zich op een nadrukkelijke wijze in de stad kenbaar. 'Les beurs', zoals deze migrantenkinderen ook wel genoemd worden, gebruiken 'obscene' woorden en gebaren, lopen rond op trimschoenen en in trainingspakken, scholen samen op 'verdachte' plaatsen, schrijven teksten op muren en produceren 'aanstootgevende' rapge-luiden. Anders dan vaak voetstoots wordt aangenomen zijn deze uitingsvormen echter geen lege poses of kretologieën. De verbale en non-verbale teksten en beelden zijn onderdeel van een tekentaal, waarmee jongeren hun omgeving betekenis verlenen. Ze wijzen ons op, wat Raban noemt, de 'plasticiteit' van het urbane bestaan.

Ruimte en identiteit

Architecten zijn kunstenaars. Zij voorzien weliswaar in een praktische behoefte aan woon-, werk- en leefruimten, maar handelen in aanleg vanuit esthetische of ideologische motieven. In de handen van architecten en stedenbouwers immers verworden steden tot kunstwerken en mensen tot figuranten. Er schuilt echter iets onherroepelijks in architectuur. Architecten drukken een onuitwisbaar stempel op de omgeving. Anders dan bij een schilderij of muziekstuk kun je om een architectonisch kunstwerk, tenzij het wordt afgebroken of opgeblazen, niet heen. Straten, pleinen, gebouwen en parken vormen zeggend de fysieke structuur waarbinnen het sociale leven zich afspeelt. Vragen naar de invloed van architectuur op de perceptie en het gedrag van mensen en vice versa hebben vele hoofdbrekens gekost. Binnen de geografie,

planologie en andere disciplines, die direct betrokken zijn bij het denken over en maken van urbane ruimtes, probeert men althans op verschillende manieren een weg uit het dilemma te vinden. Inmiddels zijn talrijke concepten opgezet, waarin de relatie tussen mens en omgeving geduid wordt. Deze ideeën zijn meestal gezet in dichotomieën, zoals die tussen massa en ruimte, absolute en relatieve ruimte, fysieke en sociale ruimte, reële en mentale ruimte, abstracte en differentiële ruimte, en ruimte en plaats. In dergelijke concepten klinkt een herkenbaar motief door. We stuiten hier op wat Sonnenfeld de 'dichotomy of location' noemt, de idee dat naast de 'objectieve dimensies' van een fysieke wereld 'subjectieve dimensies' van een sociale wereld bestaan. Naast de 'harde stad' van architecten en stedenbouwers bestaat immers een 'zachte stad', een door mensen gebruikte en gepercipieerde ruimte. Een ruimte is in die zin een onbeschreven blad. De manier waarop mensen een gebouw, straat of plein zien en gebruiken is niet bij voorbaat gegeven, vaststaand of omlijnd. Eenmaal opgeleverd is het als het ware aan mensen de stad te herscheppen. Het onderscheid tussen harde en zachte stad wijst ons op de wijze waarop mensen zich een ruimte toe-eigenen, omvormen en inrichten. Toch schuilt hier een misleiding. Enerzijds is ook een fysieke ruimte gebaseerd op menselijke gedachten en activiteiten, anderzijds zijn bewoners niet vrij om te doen en laten, te gaan en staan. Terwijl zij hun stad naar eigen believen inrichten zijn zij gebonden aan sociale en ruimte-

lijke beperkingen. Het lijkt daarom zinvol de concepties van harde en zachte stad niet als polen tegenover elkaar te stellen, maar te beschouwen in hun onderlinge verband. Hieronder beschouwen we de fysieke ruimte van de stad allereerst als een sociaal-historisch object. We zien hoe ideeën, die aan het ontwerp, de bouw en het beheer van Sarcelles ten grondslag liggen, teruggrijpen op dominante ideologieën over stad en samenleving. Het handelt hierin met name om de aanwezigheid van de staat in de publieke ruimte en de wijze waarop architectuur en stedenbouw bestaande machtsverhoudingen reflecteren. Vervolgens wordt het accent verlegd naar de zachte stad, zoals jongeren deze vormgeven. Hierin zien we hoe zij met behulp van de kleine communicatiemiddelen van graffiti de stad als kader gebruiken om zin en betekenis aan hun bestaan te geven. Jongeren zijn hiermee als het ware de tweede architecten, vormen hun leefomgeving om tot een cultureel domein.

Harde stad

Sarcelles is een lichtend voorbeeld van naoorlogse modernistische stedenbouw. Met een vergaande functiescheiding tussen wonen, werken en vrije tijd, een orthogonaal stratenpatroon van brede en rechte straten, hoge flats en groene ruimtes, is de stad op dezelfde leest geschoeid als de Stralende Stad, een door de Zwitsers-Franse architect Le Corbusier ontworpen maquette van de moderne stad. Aan het stedenbouwkundig plan van Sarcelles ligt echter een dominante ideologie ten grondslag. Sarcelles heet in stedenbouwkundige termen een 'grand ensemble', een stedelijk concept dat, zoals de term aangeeft, het collectief benadrukt. Deze collectieve woonvorm belichaamt een ideologie, die ook aan de Franse eenheidsstaat ten grondslag ligt. Frankrijk wordt bestuurd door een sterk gecentraliseerd staatsapparaat. Ze fungeert als een administratieve en juridische eenheid die de nationale identiteit boven etnische, religieuze en linguïstische identiteiten proclameert. Hoewel ook in Frankrijk culturele en economische scheidslijnen opkomen, worden vormen van ongelijkheid binnen de samenleving in principe verworpen. Deze grondgedachte van de Republiek werkt op verschillende manieren door

in de fysieke omgeving van Sarcelles. Het publieke domein is met diverse nationale symbolen uitgerust. Op prominente plaatsen hangt de Franse driekleur uit, en ook in de naamgeving van straten is de stad van een nationale symboliek voorzien. De avenues, lanen en straten dragen de namen van schilders, romanschrijvers, filosofen, beeldhouwers, componisten en een acteur. Het betreft allen markante figuren in de Franse (kunst)geschiedenis, die leefden en werkten tussen de achttiende en negentiende eeuw. Exemplarisch voor de aanwezigheid van de staat in de publieke ruimte van Sarcelles zijn ook de onder auspiciën van het stadsbestuur uitgegeven folders en magazines, die de inwoners op de hoogte houden van het reilen en zeilen in hun gemeente. In stadskrantjes als A Sarcelles, een maandelijks journal over het verenigingsleven, L'écritoire, een gratis verspreide allerhande, en Sarcelles le Magazine, een forum voor lokale politici en ondernemers, wordt voortdurend een appel gedaan op centrale waarden van de 'civil society', zoals gemeenschapszin, solidariteit, gerechtigheid, tolerantie, broederschap en burgerschap. Het gaat hier echter om een officiële lezing, de manier waarop de stad van bovenaf wordt beheerd en onderhouden. Een verbeelde gemeen-

schap gebaseerd op een 'act of will' in plaats van op een 'act of experience'. Sarcelles staat namelijk te boek als een gewelddadige locatie. In de regio worden verschillende lokale kranten uitgegeven, die hun lezers op groot en klein formaat op misstanden in de regio attenderen. Iedere week berichten de Gazette du Val d'Oise en Le Parisien Seine-Saint-Denis onder katernen als daden en wandaden en diverse feiten over talrijke criminele acties in de regio. Deze krantenberichten handelen over uiteenlopende gebeurtenissen - inbraken, achtervolgingen, vernielingen, overvallen, verbale agressies - maar steken volgens een specifiek sjabloon in elkaar. Onder de kernachtige koptekst, soms, afhankelijk van de zwaarte van het delict, vergezeld van een inleiding, volgt een nauwgezette reconstructie van de gebeurtenis. Datum, dag, tijd, plaats, dader en slachtoffer van het misdrijf worden gegeven, waarna zich een spannend verhaal ontspint. Hierin staan meestal twee figuren centraal. Een als 'delinquent' aangemerkte jongere, wiens gedrag steeds verbaasd wordt verslagen door een meestal anonieme verslaggever, en de politiefunctionaris, die uiteindelijk de openbare orde herstelt. Het bericht eindigt met de aanhouding of voortvluchtigheid van de dader of verdachte.

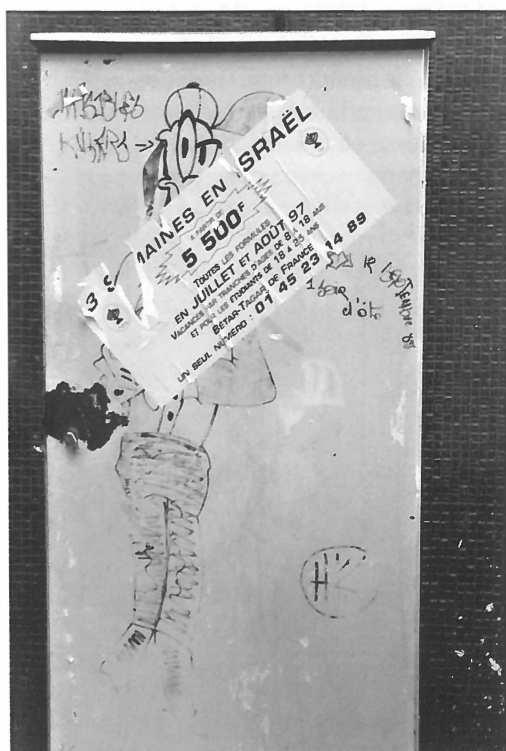
Dergelijke representaties en constructies van delinquente feiten laten een samenleving lezen. Journalisten opereren als een soort van scherprechters, woordvoerders van de publieke opinie, die het verval van de stad groten-deels op het conto schrijven van een weerbarstige groep. Anders dan bijvoorbeeld de getto's van Noord-Amerikaanse binnensteden wordt leeftijd, niet etniciteit, erkend als de belangrijkste factor in het verval van de banlieue. Deze stigmatisering van gevaarlijk geachte groepen en plaatsen dient een belangrijke functie. Noties van geweld en onveiligheid vormen handvatten waarmee mensen naar herstel van orde zoeken. De sociologe Body-Gendrot gebruikt hiervoor de term 'sociale deregulatie'. Complexe samenlevingen waarin belangrijke en snelle mutaties plaatsvinden, schrijft zij, verzwakken de onderlinge waardestructuur. Met name in plaatsen als Sarcelles, dat onderdak biedt aan een caleidoscoop van nationaliteiten, komt daarmee de publieke ruimte onder druk te staan. "The city is a space in flux", schrijft

Body-Gendrot, "where individuals traverse neighbourhoods but where the agreement on a common space and on rules of coexistence fade away". In dergelijke constellaties is een politieke trend merkbaar om de problemen van een samenleving of van een specifieke stadswijk af te schuiven op een aparte categorie mensen. In een gefragmenteerde samenleving vormt, anders gezegd, angst de link tussen segmenten die zelden met elkaar in contact komen. Gerald Suttles, een stadsetnograaf die onderzoek deed in een multi-etnisch stadsdistrict in Chicago, schrijft in dit verband over sociale afstanden. "Complex urban societies", schrijft hij, "seem to produce such great social distances that those at the extremes can do little more than build myths about one another".

Zachte stad

De lokale politiek tracht, als hoeder van de publieke orde, de harde stad als een ordentelijke plek te conserveren en dissonante groepen te domesticeren. Jongeren weten zich echter op verschillende manieren aan het surveillerende oog van autoriteiten te ontworstelen en het publieke domein met hun boodschappen te infiltreren. Het gaat hierbij om uitingsvormen, die het publiek gangbare provoceren en de gevestigde orde omkeren. We kunnen het publieke gedrag van jongeren in die zin beschouwen als een culturele praktijk, een alledaagse strategie waarmee zij reageren op en vorm geven aan hun directe omgeving. Jongeren eigenen zich delen van de stedelijke omgeving toe, transformerend de harde stad tot een cultureel domein waarbinnen zij hun identiteit vormgeven en uitdragen. Illustratief voor genoemd proces zijn de teksten en beelden, zoals die her en der in Sarcelles zijn gekrabbeld, gekrast en gespoten. Deze graffiti, waarmee jongeren zich uitdrukkelijk in Sarcelles manifesteren, zijn een oppervlakkig maar betekenisvol medium, dat ons inzicht kan verschaffen in machtsverhoudingen binnen de stedelijke arena. Graffiti zijn 'cultural leftovers', tijdelijk of permanent waarneembare overblijfselen van menselijk gedrag. Ze fungeren als een adaptieve vorm van communicatie, waarbij fysieke objecten in de omgeving als boodschapper worden gebruikt. Een boom, een rotsblok of, in ons geval, het exterieur van een

Gecensureerde graffito in de Joodse wijk van Sarcelles. (Foto Leeke Reinders)

stad, wordt daarmee als het ware van een tweede, betekenisvolle laag voorzien. Mensen transformeren met graffiti een fysiek object tot een cultureel artefact, markeren en verankeren hun identiteit in de directe omgeving. Deze culturele daad zit in de definitie van het woord besloten. 'Graffiti', in enkelvoud 'graffito', is afgeleid van het Italiaanse 'graffiare', dat krabben of krassen betekent, en het Griekse woord voor schrijven, 'grafo'. De graffito is een inkerving, de maker ervan drukt letterlijk een stempel op de omgeving, getuigt in het openbaar anderen van zijn of haar aanwezigheid. Door middel van het schrijven op een publieke plaats proclameert hij of zij, hoe marginaal en onbeduidend ook, zichzelf, eist een plek op in het stedelijk systeem.

Graffiti zijn in Franse voorsteden een object van controversie. Schoonmaakteams vrijwaren de wijken, waarvan enkele onder strikt toezicht staan, van 'kladvandalisme' en het graffiteren is als illegale praktijk in wetteksten opgenomen. Om de drang tot graffiteren te bedwingen laat de overheid in Sarcelles graffiti op bepaalde plaatsen oogluikend toe. Puien en rolluiken van winkels worden op aanvraag beschilderd, op bepaalde plaatsen heeft de gemeente muren toegewezen, en in het kader van de bestrijding van ongewenste graffiti zijn projecten op poten gezet om jongeren aan te sporen hun muurtekens tot fresco's te ontwikkelen. Deze domesticatie van graffiti, ter verkleuring van het stadsbeeld, is evenwel geen legitimatie. Graffiti raken namelijk aan hardnekkige concepties over het openbare domein. De harde stad van ontwerpers en bestuurders is immers een schone en ordentelijke plek. Graffiti passen niet in dat beeld, maken de stad 'lelijk' en 'chaotisch'. Rondom graffiti ontspint zich zo een tweespalt. Tegenover de zorg voor het aangezicht van de stad van autoriteiten staat de drang tot openbaring van jongeren.

De muurteksten in Sarcelles volgen een specifiek parcours. Naast fysieke beperkingen - ondergronden zijn soms te donker of liggen te hoog, een reden waarom alle teksten slechts tot armlengte reiken - zijn graffiti ongelijk over de stad verspreid. Met name op plaatsen waar de surveillance streng is, zoals de Joodse synagoge, de katholieke kerk, de technische universiteit, het centrale winkelcentrum en relatief welgestelde

stadsdelen, zijn grotendeels van graffiti gespeend. Graffiti concentreren zich in stadsdelen, waar ook de intensiteit van geuren en de hoeveelheid afval relatief hoog is. De aard en inhoud van graffiti-teksten houden bovendien verband met de soort ruimte waarin ze zijn gezet. Op in het oog springende elementen en locaties, zoals de façades van gebouwen, komen vooral expliciete teksten voor die in korte zinnen en 'obscene' woorden stem geven aan antagonismen en ongenoegens over de ruimere samenleving. Instituties, zoals politie, justitie en politiek, worden bespot en beklaagd en, met verwijzing naar stadswijken in New York en Los Angeles, racisme en discriminatie aan de kaak gesteld. Verplaatst van de centrale naar de marginale locaties van Sarcelles veranderen vorm en inhoud van graffiti echter. Het verzet wordt hier op subtiele en impliciete wijze vormgegeven. Sarcelles herbergt vele zogenaamde 'urban voids', onbestemde locaties die merendeels aan het toezien oog van autoriteiten ontsnappen. Dergelijke plekken zijn exemplarisch voor de soort ruimtes waar jongeren zich ophouden. Graffiti concentreren zich op doorgangplaatsen als steegjes en galerijen, rondom vaste uitvalplekken als basketbalveldjes, schoolgebouwen en parken, op in onbruik geraakte objecten als kunstwerken en leegstaande gebouwen, en op de betonnen afrasteringen van doorvoerroutes en metrolijnen. Graffiti fungeren hier als markeerders van de 'action space' van jongeren. Teksten als 'de straat is aan mij' en 'de wereld is aan ons' claimen delen van het publieke domein en leggen de grenzen van een uitvalplek vast. Zo is op de deur van een elektriciteitskast het embleem van 'Golden Man' getekend, een figuur met omhoog geheven armen en gekromde benen als de scharen van een scorpioen, vergezeld van een waarschuwing: "Degene die hier een stap doet is er geweest". De scharen maken een grijpende beweging, een stofwolk is alles dat van het slachtoffer rest.

Graffiti verwoorden een verlangen naar zichtbaarheid. Ze zijn geschreven in het openbaar en met de intentie gezien en opgemerkt te worden. Het gaat echter om een tweeledig proces. Wat buitenstaanders als onbegrijpelijk, lelijk of als anarchie voorkomt, vormt voor ingewijden een veelzeggende bron van informatie. Hoewel jongeren door middel

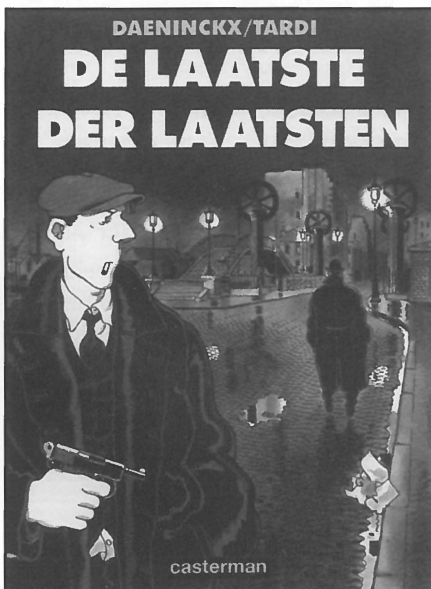
De muur als spiegel. (Foto Leeke Reinders)

van graffiti op directe wijze verzet uitdrukken tegen het stedelijk systeem, keren ze zich er op een impliciete manier vanaf. In hun provocatie en omkering van de gevestigde orde werpen zij een front op tussen henzelf en de buitenwereld. Graffiti zijn veelal gezet in codes, maskeringen en mystificaties en hebben daarmee een select publiek voor ogen. Een rudimentaire vorm van dit mechanisme is het gebruik van gestileerde signaturen of 'tags'. In Sarcelles betreft het vooral losse krabbels, waarbij een eigenaam of bijnaam voluit is gespeld of slechts de initialen zijn prijsgegeven. De tag fungeert als pseudoniem, waarmee de schrijver op verholde wijze zijn aanwezigheid toont en zich afficheert met een groep, beweging, wijk, stad of regio. Tags bestaan soms uit meerdere gefingeerde namen, eventueel aangevuld met in codes gezette, kenmerkende eigenschappen, zoals de maat van een penis of het rangnummer binnen een groep. Op de muren vindt tevens vorm van interactie plaats, waarbij namen en teksten worden doorgestreept, overgeschreven, verbeterd of toegevoegd. Graffiti zijn aldus een medium voor het creëren van een alternatieve identiteit. Met een vaak bizarre bijnaam, in combinatie met tekeningen van mannelijke seksorganen of objecten als sieraden, auto's, kleding en wapens, verleent de maker zich een medium ter identificatie en differentiatie. Naast een zoektocht naar en bevestiging

van de eigen identiteit vormen de muurteksten ook een reflectie op de eigen leefwereld. De muurschriften in Sarcelles bevatten vaak 'vuile' tekens en teksten, zoals afbeeldingen van omhooggestoken middelvingers en buitenproportionele geslachtsorganen. Vrouwen zijn meestal ge- of vertekend in gekarikaturiseerde beelden, zoals lange krullende haren, pruilende lippen, opengesperde en buitensporig lange benen, naar achter stekende billen, al of niet gepenetreerd door misvormde, meestal identiteitsloze wezens of penissen zonder lichaam. In graffiti wordt, zo bezien, een spel gevoerd met

Voorkant van de strip 'De Laatste der Laatste' van Jacques Tardi, die deels in de Franse banlieue gesitueerd is. (Bron: Casterman/Tardi)

feit en werkelijkheid. De fantasie fungeert als sociaal wapen, waarmee jongeren zich tekenen als overwinnaars temidden van een conflictueuze omgeving. Jongeren afficheren zich met het slechte imago van hun stad, waarbij stigma's en stereotypen worden omgevormd tot statusobjecten. Bij deze romantisering van en vereenzelving met de eigen marginaliteit en perifere locatie van hun stad putten jongens volop uit de stijlmiddelen van de Amerikaanse hiphop. Zowel in de grafische vormgeving, het gebruik van Angelsaksische steekwoorden en uitdrukkingen, als de verwerking van iconen als kledingmerken, topsporters, popsterren, films en tv-series, spiegelen jongens zich aan en drukken hun verwantschap uit met Amerikaanse voorgangers. De bron, het zwarte getto, fungeert in hun verbeelding als een haast mythische plek. Jongens tekenen en schrijven met hun tekentaal de eigen stad om tot een mythologisch domein, stileren zichzelf en hun wereld naar een modelstad, waarin zij het voor het zeggen hebben.

De muurteksten vormen een soort van 'folk utopia's', gestileerde beelden van en verhalen over de eigen werkelijkheid. Waar de directe omgeving weinig aan de verbeelding over laat, nemen jongens hun toevlucht in imaginaire werelden. Met de identificatie met het getto, de vereenzelving met andere marginale groeperingen, de symbolische revanche op autoriteiten en het voeren van een interne en onderlinge competitie roepen jongen een eigen discours in het leven. In deze (ver)tekening van de werkelijkheid vindt een opmerkelijk omkeringproces plaats, waarbij de ervaring van marginaliteit tot statusobject wordt verheven. Jongens gebruiken mannelijkheid, geld, status, seksualiteit en illegaliteit als een verhoog om hun dissonante positie uit te spelen en dominantie te claimen. Ze roepen een substituuwt-wereld in het leven, waarbinnen zij zichzelf als overwinnaars beschrijven. We zien hier hoe harde en zachte stad elkaar raken. De kenbare maar onherkenbare muurteksten, de private ruimtes in een publiek domein; met een been binnen en het andere buiten de samenleving treden jongeren in het openbaar om het zelfvertrouwen en respect op te eisen, dat hen in de reguliere samenleving wordt onttogen. Jongens

eisen hun plek op in het stedelijk systeem, maar plaatsen zichzelf tegelijkertijd 'out of place'. Onderweg van Bronx naar Baby Bronks krijgt een mondiaal fenomeen haar beslag in een specifieke locatie. Deze zachte stad overstijgt het lokale, maar is verankerd in de eigen, weekendloze stad.

Leeke Reinders is als onderzoeker werkzaam bij het onderzoeksinstituut OTB van de TU Delft. Hij is tevens redacteur van AGORA.

Literatuurselectie

- Arantes, A.A. (1996) *The war of places: symbolic boundaries and liminalities in urban space*. *Theory, culture & society* 4, pp. 81-92.
- Body-Gendrot, S. (1995) *Urban violence: a quest for meaning*. *New community* 4, pp. 525-536.
- Fyfe, N.R. (Ed.) (1998) *Images of the street. Planning, identity and control in public space*. Londen / New York: Routledge.
- Madanipour, A. (1996) *Design of urban space. An inquiry into a socio-spatial process*. Chichester: John Wiley & Sons.
- Raban, J. (1974) *Soft city*. Glasgow: Fontana / Collins.
- Scott, J.C. (1990) *Domination and the arts of resistance. Hidden transcripts*. New Haven: Yale University Press.
- Sennett, R. (1990) *The conscience of the eye. The design and social life of cities*. New York: Alfred A. Knopf.
- Vieillard-Baron, H. (1996) *Les banlieues. Un exposé pour comprendre, un essai pour réfléchir*. Parijs: Dominos Flammarion.